

תוכן העניינים

מבוא.....	6-1
דידקטיקה ותרגום.....	6-11
עולם תחתון של יהודים?.....	11-14
עגת פושעים.....	14-17
סיכום.....	17-20
רשימה ביבליוגרפית.....	21-22
נספחים.....	23-27

מבוא

מטרתה של עבודה זו היא לעמוד על סוגיות נבחרות עמהן התמודדו שהם סמיט ואמנון כץ, מתרגמי הרומן 'אוליבר טוויסט' מאת צ'רלס דיקנס לעברית (2010, תרגום מלא). הסוגיות הללו הן פועל יוצא של המרתו של רומן אידיאולוגי-פוליטי למבוגרים שנכתב באנגליה הוויקטוריאנית לסיפור לילדים בישראל של המאה העשרים ואחת במלואו, מבלי לשכתב את הטקסט ברמה מהותית או לעבדו. זאת, בהתחשב בכך שמדובר ביצירה קלאסית, חלק מן הקאנון התרבותי של הציביליזציה המערבית. היות שהאידיאולוגיה החברתית והמסר הפוליטי מובנים בטקסט המקורי ומכוננים אותו, נבדקים בעבודה זו "גירורו" ו-"יילודו" של הרומן על פי המדדים הבאים:

א. המרכיב הפדגוגי-דידקטי המצוי כבר בשם המקורי של הספר שעיקרו תהליך של "התקדמות",¹ ומכונן את היצירה על כל רבדיה. בתור שכזה, המרכיב הדידקטי הוא חלק בלתי נפרד גם מפרקי הליבה הבאים של העבודה, והוא הכלי הלוגי בו משתמש הסופר לצורך העברת המסרים בהם הוא מעוניין.

ב. תרגום הוויית הפשע, האלימות והעוני בלונדון של המאה התשע-עשרה בהתאמה לילדי ישראל בדגש על הדימוי היהודי השיילוקי / ארכיטיפי.

ג. תרגום העגה של פושעי לונדון לעברית תוך שמירה על נורמת תרגום רלוונטית לנוער בישראל.

בהיות התרגום מכוון לילדים, חשיבות הגישה הדידקטית בהצגתן של הסיטואציות הקשות שבספר, קושרת את פרקי העבודה זה לזה. האידיאולוגיה המקורית של היצירה שמטרתה ביקורת חברתית-פוליטית נוקבת היא אכן אלמנט מכוון של 'אוליבר טוויסט'. שאלת המחקר היא אם כן: באילו אמצעים נקטו שהם סמיט ואמנון כץ, לצורך הגשת המסר החברתי-מוסרי המובנה ברומן לילדי ישראל? מפאת קוצר היריעה אין אנו עוסקים בכל הרומן המחזיק 532 עמודים אלא בקטעים נבחרים בלבד ובמרכיבים חלקיים של היצירה כנאמר לעיל.

'אוליבר טוויסט' הוא רומן למבוגרים שהתפרסם תחילה כסדרה בהמשכים, החל משנת 1837, בעיתון הלונדוני *Bentley's Miscellany* תחת המחבר בעל שם העט Boz. בהמשך, בשנת 1838, יצא הסיפור לאור כרומן בן שלושה כרכים תחת שמו של דיקנס. זוהי הנובלה הראשונה שכתב, והיא מתארת ללא כחל ושרק את העולם התחתון ואת שכונות העוני של לונדון כמקשה אחת, מתוך השקפת יסוד שהעוני מוליד פשע ולכן יש למגרורו. מאחר שהגיבור הראשי, אוליבר, הוא ילד, ומקצת מגיבורי המשנה ילדים אף הם, הפך הרומן במשך המאה העשרים פופולרי כספר לילדים, וזו הדעה הרווחת כיום בעולם כולו. כיון שכך, מוטל על המתרגמים והמעבדים לדורותיהם למצוא דרכים למסירת ההוויה הקשה לקהל יעד צעיר. כפי שאפשר ללמוד מתולדות התרגום לעברית של היצירה, להלן, מקצת המתרגמים בחרו לשכתבה כעיבוד לילדים ואחרים, בהם סמיט וכץ, בחרו לתרגמה במלואה.

תקציר העלילה: הסיפור עוקב אחר קורותיו של הגיבור הראשי, 'אוליבר טוויסט', יתום מלידה, שנולד בבית מחסה לעניים (Workhouse). אימו נפטרה בעת הלידה ואוליבר בילה את מרבית ילדותו המוקדמת ב"חווית ילדים" שהיא לשון נקייה בפי הרשויות באנגליה לבית יתומים. במוסד זה, הנמצא מחוץ לעיר לונדון היו ילדים רבים אך מעט אוכל. באחד הערבים, לאחר ארוחת הערב הדלה, אוליבר הרגיש שלא שבע וביקש תוספת. זהו האירוע המכונן את הספר, עת הבקשה נתפסת כבלתי אפשרית מצד הרשויות וכתוצאה מכך מקבל אוליבר החלטות קיומיות שישיפיעו על עתידו וגם יחשפו בפני הקורא את העולם האפל של לונדון תוך הקניית מוסר השכל חברתי. בקשתו של אוליבר הכעיסה את הנהלת בית היתומים, וכעונש הוא נשלח לעבודה כשוליה של קברן, שם נפל קרבן להתעללות שכתוצאה ממנה ברח בגפו לעיר לונדון, מרחק הליכה של שבעים מייל. לאחר הגיעו לעיר, עייף ורעב, נלקח אוליבר תחת חסותו של פושע יצירתי, יהודי, הסוחר ברכוש גנוב ומעסיק ילדים בכייסות ועונה לשם פייגין (Fagin). באמצעות אחד מנתיניו הצעירים, דודג'ר, הזמין פייגין את אוליבר לשהות בביתו של "גינטלמן זקן" יחד עם ילדים אחרים, מבלי לגלות לו מה בדיוק עושים שם. לקורא ברור שמדובר בפעילות עבריינית. אוליבר התמים הבין רק לאחר זמן שהילדים אומנו להיות כייסים זריזים המספקים לפייגין סחורה גנובה למכירה. באחד ממבצעי הכנופייה, כאשר השתתף בגניבה של ממחטה יוקרתית מאיש זקן, הוא נבהל וברח, אחוז אימה. תגובתו זו גרמה לקרבן הגניבה לחשוש בו והביאה למאסרו. אולם לאחר זמן, הקרבן, מר בראונלו (Brownlow), הבין כי טעה והזמין את אוליבר לגור עמו בביתו, תוך שהוא הופך לאפוטרופוסו.

אוליבר הרגיש כי השתחרר מעולמם של הפושעים והכייסים, אבל הם לא הפסיקו לחפש אחריו מאחר שהיה מסוכן עבורם. ננסי (Nancy), פרוצה, ופילגשו של הרוצח ביל סייקס (Bill Sikes), נשלחה להחזיר את אוליבר לבית פייגין והצליחה בכך, ואוליבר נשלח למשימת פריצה מחוץ לעיר עם עוד אחד מחברי הכנופייה. בעת ביצוע השוד, נפצע אוליבר בזרועו מירייה ונתפס על ידי משפחת מיילי (Maylie) שהייתה קרבן השוד (נאראטיב חוזר- הקורבן תופס את הפושע וגואל אותו). פייגין תכנן לחטוף אותו חזרה אליו אולם אם המשפחה, רוז (Rose Maylie) שנסעה ללונדון עם משפחתה הצליחה לחשוף את המזימה וסיפרה אודותיה לפטרונו של אוליבר, מר בראונלו. סוף טוב הכל טוב- אוליבר התאחד עם פטרונו ובתוך כך התגלה כי מונקס (Monks), שותפו של פייגין, הוא אחיו למחצה של אוליבר וכי אוליבר הוא יורש עשיר. פייגין סיים את חייו על עמוד התליה, ואוליבר ביחד עם מר בראונלו ומשפחת מיילי עברו לגור בכפר וסיימו את ימיהם בעושר ובאושר.

¹ Oliver Twist; or, The Parish Boy's Progress בתרגומו של טל לאופר: 'אוליבר טוויסט'; התקדמותו של ילד מן הקהילה (אלכסנדריה, 2009).

הקשר והתקבלות: דיקנס הכיר מקרוב ובאופן אישי את חייהם של הילדים בשכונות העוני בלונדון. מגיל צעיר נאלץ לצאת לעבודה לאחר שאביו נחבש בבית הסוהר, ותקופה זו הטביעה את חותמה על חייו הבוגרים והשפיעה על כתיבתו העיתונאית והבדיונית. המניע האקטואלי לכתיבת הרומן 'אוליבר טוויסט' היה התקבלותו של **חוק העניים** בשנת 1834, אשר כתוצאה ממנו הותנו קצבאות הממשלה לעניים שהיו בעלי יכולת לעבוד בכך שהם יגורו בבתי מחסה – Workhouses שדרכם יישלחו לעבודה. תיקון זה בחוק לא רק שלא היטיב עם העניים אלא הרע מאד את מצבם של המעמדות החלשים באנגליה הוויקטוריאנית. לכן, התקבל הרומן כמעט מיד עם צאתו לאור כשופר להבעת ביקורת חברתית, וזו אולי גם הסיבה שהפרקים שהתפרסמו בעיתונות נכתבו תחת שם עט. כבר אז, הפך הספר פופולרי מאד, ונחשב מתריס ושערורייתי בתארו את העלם התחתון כמו גם את העוני, הניצול והעליבות באופן ישיר ובוטה, ובכך זכה להשתייך לז'אנר "נובלה של בית כלא" (Newgate Novel), על שם בית הכלא ניוגייט שבלונדון. בעוד הממסד הספרותי גינה רומנים אלה כבלתי מוסריים, הציבור הרחב אהב אותם בדיוק בשל כך. עד היום, הרומן פופולרי בכל העולם ותורגם לשפות רבות, וזכה לעיבודים כמחזמר ולגרסאות קולנועיות, האחרונה שבהן בשנת 2005 בבימויו של רומן פולנסקי (Paroissien, 159-173).

תרגומים לעברית: הספר תורגם לעברית שתיים-עשרה פעמים, הראשונה שבהן לפני 95 שנים. מהן, שש הן עיבוד מקוצר המיועד לילדים. ברשימת המתרגמים, להלן, יש שתרגמו את הרומן יותר מפעם אחת- תרגום מקוצר/מעובד תחילה ותרגום מלא אחר כך או להיפך (יצחק שנהר, אליעזר כרמי). להלן רשימת המתרגמים ופרטי הוצאה לאור של התרגומים בסדר כרונולוגי:

הלל בבלי, א"י שטיבל, 1924 (תרגום מלא).	אריה סיון, מ' ניומן, 1955. (תרגום מלא).
יצחק שנהר, א"י שטיבל, 1935 (עיבוד מקוצר).	י"י שיש, מסדה, 1979 (עיבוד מקוצר).
אליעזר כרמי, הדב, 1949 (תרגום מלא)	אליעזר כרמי, רביבים, 1980 (עיבוד מקוצר).
יצחק נוו, עמיחי, 1950 (עיבוד מקוצר)	יעל רוז-לרר, עופרים, 1995 (עיבוד מקוצר).
חיים אמיר, י"י שרברק, 1950 (עיבוד מקוצר)	טל לאופר, אלכסנדריה, 2009 (תרגום מלא).
יצחק שנהר, מסדה, 1954 (תרגום מלא)	שהם סמיט ואמנון כץ, מודן ואוקיינוס, 2010 (תרגום מלא).

על המתרגמים: **הלל בבלי** (1893-1961): יליד ליטא אשר חי רוב ימיו בניו-יורק והיה מורה לעברית, משורר, סופר ומסאי ופרופסור לספרות עברית ביו יורק. לא מתועדים תרגומים נוספים לעברית פרי עטו. **יצחק שנהר** (1902-1957): סופר ומתרגם של עשרות יצירות מאנגלית, רוסיית וגרמנית. יליד רוסיה, עלה לארץ בגיל 19. לאחר שחזר מלימודי כלכלה בבלגיה החל לעבוד בהוצאת שטיבל, וכן ערך כתבי עת והיה עורך בהוצאת שוקן. **אליעזר כרמי** (1918): מתרגם, סופר ומו"ל. יליד רוסיה, עלה לארץ בגיל 7 ולאחר שירותו בצבא הבריטי החל מייד לעסוק בהוצאה לאור ובתרגום. תרגם עשרות ספרי מתח וריגול וגם רומנים רומנטיים מאנגלית ומרוסית. **אריה סיון** (1929-2015): מורה, מתרגם, סופר ומשורר, חתן פרס ישראל לשירה. בוגר האוניברסיטה העברית בחוג לספרות וללשון, תרגם סיפורת ושירה. **טל לאופר** (1985): סופר ילדים, לא נמצא מידע על תרגומים נוספים מפרי עטו. **שהם סמיט** (1966): סופרת, מבקרת